

Vývoj sociálních ideí a hnutí.

Populární nástin.*)

1. Pojem socialismu.

Socialismem rozumíme theorie a lidová hnutí, která u vědomé protivě k vlastnictví soukromému jakožto tradicionejnímu podkladu platného řádu společenského, hospodářského a právního požadují a usilují o znovuzřízení tohoto řádu na podkladě vlastnictví pospolitého (kolektivního).

Nerozhoduje při tom, v jakém rozsahu má být soukromé vlastnictví nahrazeno pospolitým (o tom se názory socialistických myslitelů rozcházejí), nebo žádají-li ty ony socialistické soustavy kromě onoho přetvoření práva majetkového též ještě novou úpravu života rodinného (manželského), odstranění náboženství a pod.

Nespadají však pod pojem socialismu snahy po státním zakročení na prospěch kterýchkoli tříd společenských (na př. zákonná ochrana dělnictva, politika středostavovská, celně ochranářská) nebo snahy po sestátnění jednotlivých odvětví soukromohospodářských z důvodů fiskálních (železnice, tabákový monopol), třebas bývaly druhdy zvány socialistickými.

V tomto smyslu je pojem socialismu totožný s pojmem komunismu.

Pokusy rozlišovati dogmaticky přesně mezi socialismem a komunismem se valně nezdařily. Někteří nazývali socialismem jen theorie a snahy po odstranění soukromého vlastnictví k prostředkům výrobním, t. j. surovinám a pomocným látkám, ke strojům a nástrojům, dílnám a továrnám, dolům a komunikačním prostředkům a zejména i k pozemkům, a komunismem krajní křídlo (nejzazší formu) socialismu, žádající naprosté a všeobecné zrušení soukromého vlastnictví, tedy také ke statkům užitným, t. j. k těm předmětům vnějšího světa, které slouží bezprostředně k ukojení lidských potřeb, jako potraviny, šatstvo, příbytky a pod. — to však jest rozdíl ne zásadní, nýbrž jen stupňový. Jiní zase zovou socialismem v užším smyslu jen nauky a snahy po odstranění výstřelků instituce soukromého vlastnictví v zájmu širokých vrstev a komunismem theorie popřející zásadně soukromé vlastnictví buď jen ku prostředkům výrobním (poloviční komunismus),

*) Literatura. G. Adler, Geschichte des Sozialismus und Kommunismus, sv. I., Lipsko 1899; Robert Pöh'mann Geschichte des antiken Kommunismus u. Sozialismus, 2 sv., Mnichov 1891 a 1901. 2. vyd. pod názvem Geschichte der sozialen Frage und des Sozialismus in der antiken Welt 1914; Ludwig Stein, Die soziale Frage im Lichte der Philosophie, Stuttgart 1897; G. Adler, Sozialismus und Kommunismus v Handw. der Staatswissenschaften, 2. vyd., 6. sv.; Karl Grünberg, Sozialismus und Kommunismus ve Wörterbuch der Volkswirtschaft, 2. vyd., 2. sv.; Bernstein, Kantsky a j., Die Geschichte des Sozialismus in Einzeldarstellungen, Stuttgart 1895; Lorenz Stein, Der Sozialismus und Kommunismus des heutigen Frankreichs, 2. vyd., Lipsko 1849; Eduard Meyer, Die wirtschaftliche Entwicklung des Alteriums, Jena 1893.

nebo i ke statkům užitným (»celý« komunism) — zde tedy rozšiřuje se pojem komunismu správně na všelikou negaci soukromého vlastnictví, ale zase pojem socialismu rozplývá se do přílišné neurčitosti.

Slova komunismus (»communitas«, vytvořeného z *communis*) užívá se ostatně též k označení jednak oněch tvarů po-pollitého vlastnictví, zejména pozemkového, které historicky vývoji soukromého vlastnictví předcházely a se vedle tohoto namnoze až dodnes udržely (»negativní komunism« prvních dob kulturního vývoje), jednak i oněch dobrovolných útvarů společenských, které vyrůstají nikoli ze zásadního nepřátelství proti soukromému vlastnictví, nýbrž ze zvláštních poměrů osob, ve společenství vcházejících (majetkové společenství mnichů v klášteřích).

Sociální demokracie jest politická (sociálněpolitická) strana, jež usiluje o dosažení vlády ve státě, aby tou cestou pak uskutečnila program socialistický.

Od socialismu liší se anarchism, který prohlašuje za ideální stav společenský ten, v kterém není naprosto žádného nátlaku lidmi proti lidem vykonávaného. Pokládaje za nejvyšší cíl společnosti plný co nejdokonalejší rozvoj individuelních sil, prohlašuje za nezbytný prostředek k dosažení tohoto cíle co nejúplnejší svobodu individua; snahy anarchistické, jež dlužno rozlišovati od teroristických, znamenají tedy negaci státu pro budoucnost.

Slova »socialismus« a »socialista« (z lat. *socialis*, společenský, adj. k *socius*, společník, soudruh) v dnešním smyslu jsou novějšího původu, jejich první užívání v tomto smyslu nesáhá za rok 1837, a přešla z Anglie, kde se tak od r. 1837 označovali stoupenci owenismu, přičiněním zejména Reybaudovým, jemuž bývá první užití tohoto slova připisováno, záhy v obecné užívání a do všech jazyků kulturních.*)

Slova »anarchie« užil k označení staré již ideje popření všeho právního rádu, v historicky vytvořeném státě se ztělesňujícího, poprvé Proudhon r. 1840.

K předmětu následujících výkladů budou především patřiti všeliké projevy myšlenkové, které prohlašují za ideál socialism ve smyslu nahoře udaném.

Avšak socialismus nikde a nikdy není jevem isolovaným. Jednak předpokládá znalost a kritiku platného rádu společenského

*) Byla to malá skupina »réformateurs contemporains ou socialistes modernes«, jejichž nauky vyplíčila r. 1839 kniha Reybaudova (*Louis Reybaud, Etudes sur les réformateurs ou socialistes modernes*). Roku 1842 následoval slavný spis Lorenza Steina: *Der Sozialismus und Communismus des heutigen Frankreichs*. Prioritu přisvojil si též Pierre Leroux (*Discours aux politiques sur la situation actuelle de l'esprit humain*, 1832), který prý »ukoval« toto slovo z oposice k individualismu, »qui commence à avoir cour«, rozuměje jím »une organisation politique, dans laquelle l'individu serait sacrifié à cette entité qu'on nomme la société« (31). Ale Reybaud doznává, že slovo to vypůjčil si z Anglie.

k negativnímu výsledku dospívající a vystupuje naproti němu jako žádoucí ideál; jednak jde při vytyčování nových cílů společenských nutně buď o uskutečnění morálních příkazů nebo hospodářských důsledků jistého názoru náboženského, buď o prostý důsledek vývoje historického. Konečně tvoří člověk své ideje o tom, jak společnost zařízena býti má, v určité době a uprostřed určitého národa a společnosti, jejichž náboženská dogmata, tradice filosofické, sociální a politické, i skutečné poměry hospodářské a veřejnoprávní mají převeliký vliv na jeho myšlení.

Dlužno tedy při výkladech teorií sociálních vždy též uvažovati o skutečném prostředí, v jakém vznikaly kritiky sociálních řádů starých a ideály nových, a vyličovati nejen názory hospodářské, nýbrž i jejich podklad ethický, náboženský a dějinně vědecký, pokud měl vliv na požadavky sociální (Adler).

2. Prvotný komunismus (agrárni) a legenda o zlatém věku.

Činnost člověka, směřující k ukojování jeho potřeb statky hmotnými, má s počátku ráz ryze okupační: běže se, co příroda poskytuje, a toho je dost, hledík nepatrnému počtu lidí a skrovným jejich potřebám. Rozumová a fysická slabost i potřeba ochrany jednotlivců proti zvířatům, přírodním mocnostem i proti sobě vespolek však nutká ke sdružování: ke společnému dobývání potravy i bydlení i společné obraně osob, příbytků a pozemků honebních nebo rybářských. Není záměrného hospodaření ani nashromaždování kapitálů, osobní přisvojení si hmotných věcí je nemožno nebo — pro relativní jich nadbytek — zbytečno: je »negativní komunismus« (Zachariä), o individuálním spětí hmotných předmětů s jednotlivci je řeč jen při věcech nejosobnější potřeby (vlastnoručně zhotovené zbraně, »šperky« a pod.). Také kočovné pastýřství a původní zemědělství konalo se ve formě obecnohospodářské. Půda byla předmětem vlastnictví působitého (obecného), již proto, že byla zabírána ne jednotlivcem, nýbrž celým kmenem nebo jeho skupinami, kdežto členové měli jen práva užívací. Obdělávání orné půdy bylo však asi jen po krátkou dobu společné; záhy již obdrželi jednotliví členové kmene nebo větší společenské skupiny dílce půdy přechodně a potom trvale k individuálnímu obdělávání a užívání, kdežto les a pastvin a dlouho ještě zůstávají vyhrazeny užívání obecnému. Z těchto užívacích práv vyvinulo se pak časem, když vzniklo obyvatelstva a jeho potřeb vyžadovalo co do práce i kapitálu intensivnější kultury pozemkové, plné vlastnictví soukromé k půdě, jako se bylo již přirozeně mnohem dříve vyvinuto k věcem movitým.

Utkvělá jakás upomínka na tento prvotní komunismus zřízení rodového a dílem též idealisující líčení prostých poměrů jedině etnologických »národů přírodních« nebo konečně snad jen tvůrcí obrazotvornost lidová vykouzlila uvnitř nejrozmanitějších národů

a obvodů kulturních romanticky vyšperkovanou legendu o »zlatém věku«, do dávné minulosti vkládaném, v němž lidé žili ve společenství statků a žen nábožně, spravedlivě a šťastně bez zákonů a trestů, útisků a zločinů, v němž toliko mír a spravedlnost vládly a po kterém lidstvo z andělské čistoty a rajského slavu náhle či znenáhla kleslo ke zlobě válek, bezpráví a násili.

Poetická myšlenka tato vyskytuje se u Theopompa, Platona i stoiků, u židů, u Římanů (Ovid, Vergil, Tibull, Seneka) a obžívá znova u Danteho (Božská komedie), Tassa (Aminto), Miltona (Ztracený ráj) a Klopstocka (Messiada), ale též u Hugona Grotia a Rousseaua, a ještě společnost 18. stol. uchvacovala se nadšením při vyprávění o dobrých a civilisací ještě nezkažených Irokésech.*)

Primitivní komunismus arci nemůže jednak být ztotožňován s dnešním vědomým odporem k soukromému rádu majetkovému, jednak nesvědčí ani pro ani proti proveditelnosti dnešních snah kolektivistických. Socialisté přehlížejí, že obecné vlastnictví, které bylo »u kolébky lidstva«, nezbytně ustoupilo soukromému, jich protivníci opět, že soukromé vlastnictví je kategorií historickou a že primitivní komunismus nesmí se stotožňovati s oněmi vyššími tvary obecnohospodářskými, kterých se moderní socialismus domáhá nebo kterým dává samočinně se vyvíjeti z dnešního rádu hospodářského.

3. Sociální otázka v klasickém starověku.

Nazýváme-li sociální otázkou, cítí-li se široké vrstvy společnosti neuspokojeny ve svých hmotných podmínkách životních, mělo každé veliké období hospodářské svoji specifickou otázku sociální.

Již v klasickém starověku shledáváme sociální otázkou a sice ve formě zápasu o půdu, zápasu parcelových sedláků proti majetku latifundiovému, tvoření se latifundií na útraty drobných vlastníků, ekonomickým procesem, který má ve všech zemích antické civilisace zásadně týž typický průběh: tiseň rolníka neúrodou, vojenskou službou, přechodem od hospodářství naturálního k peněžnímu, soutěží levného obilí cizího — zápůjčka, vysoký úrok 10 až 20%, nemožnost splacení kapitálu, zabráni statku, prodej do otroctví nebo útěk do ciziny, robotnické hospodaření na statku ve prospěch věřitelův.

*) Srv. Vergil, Aeneis VII., 203: »Saturni gentem haud vincere nec legibus aequam, Sponte sua veterisque dei se more tenentem«, a dle toho Ovid, Metamorph. I., 81: »Aurea prima sala est aetas, quae vindice nullo, sponte sua sine lege fidem rectumque colebat, poena metusque aberant.« Podobně Tacitus sní o možnosti lidských společností bez všelikých zařízení trestních a státních prostředků donucovacích, pro něj dějiny skutečně počínají rajskou nevinnosti společenského života bezestátního, na ideální rovností a spravedlnosti spočívajíceho. Všechn právní řád je mu teprv něco druhotného. Na počátku byl mírumilovný anarchismus »nejstarších ze smrtelníků«, jimž zápas zíšnosti a každé násilí bylo prý úplně neznámo.

Průmysl nenabyl v antickém hospodářství přes úplnou svobodu živností nikdy vynikajícího významu, pravidlem byla malovýroba, pro trh vyráběly se jen věci k potřebě tříd nižších, protože u zámožných ukojovalo uzavřené domácnostní hospodářství i jejich potřeby průmyslové vlastní výrobou otročí.

Později vznikly arci v některých odvětvích průmyslových i větší podniky s dalekosáhlou dělbou práce, ovšem bez strojů, ale dělníky a druhdy i řediteli těchto podniků bývali otroci, kteří dodávali vůbec též daleko největší část ručních pracovníků v rolnictví a provozovali druhdy též samostatně na vlastní účet v městech řemesla.

Otroctví nepokládal však starověk za nic nelidského, ani nápadného. Byloť otroctví samo již zmírněním starého práva válečného a cizineckého. Národům kočovným (nomadům) je zajatec (otrok) břemenem, obětuje se tedy bohům — teprvu národů rolnických stává se cenným kusem inventáře a vyrůstá potom ve zvl. stav, jehož existence ospravedlňuje se (jako staré kasty) rozdílností národního nadání. Aristoteles na př. vykládá, že poměr pána a ovládaného je určen, aby oba vzájemně byli zachováni. Onen slouží inteligenci, tento svou tělesnou činností k zachování obou, oba doplňujíce se vespolek činí jednotu. Tento poměr jest mezi duchem a tělem, mužem a ženou, pánum a otrokem. Otrok je tedy od přírody otrokem; má nadání být otrokem, nadání být nástrojem a nikoliv dirigentem, protože má jenom také rozumu, aby pochopil myšlenky jiných, aniž dovede sám míti vlastních.

Ani otrok antický nespatřoval v otroctví institut násilí, nýbrž řád právní, jemuž hledívá snad útěkem uniknouti, nikoli však jej zásadně a pro všechny odstraniti. V bouřích a válkách otročích nejde mu o zrušení otroctví, nýbrž aby na místě něho stal se otrokem někdo jiný, snad jeho pán. Starověk zkrátka neznal ještě právo člověka na sebe sama, nejprvnější ze všech lidských práv. Otroctví jest mu kusem božského rádu světového. Pochybnosti o oprávněnosti otroctví ozývají se arci již u sofistů, ale nikdo nedbá fantasií těchto ideologů.

Postavení antických otroků přes to, že byli jako pouhý majetek svého pána předmětem pouze civilně právního zákonodárství, bylo ostatně následkem patriarchálních zprvu styků mezi pánum a otrokem zpravidla snesitelné. Počet a význam jich zvýšil se v Řecku teprve od 8. a 7. století, kdy s rozvojem řecké plavby a kolonisace, obchodu a průmyslu přešla na ně a jiné méně oprávněné třídy občanstva (na př. metoikové v Athénách) většina práce výdělkové. Ještě více vzrostl jich počet v 5. stol., kdy byli zaměstnáváni v továrnách, dolech a na velkostatečích pod řediteli a správci, rovněž nesvobodnými, v obchodě a námořnictví, ve státní službě (policejní, mincovní, písářské) i k osobní posluze bohatců. V dobách rozkvětu Řecka tvořili v některých státech většinu oby-

vatelstva, nikde však nevytiskli úplně svobodnou práci, zvl. ne v zemědělství.

Heloti spartští byli rolníci ke hroudě připoutaní, vzdělávající na vlastní účet panské pozemky za dávku určenou státem, v jehož byli vlastnictví a který jedině směl je propustiti nebo prodati. Stálá obava Spartanů před vzbouřením helotských mass byla přičinou nejkrutších policejních opatření Sparty. Podobné heloty shledáváme i v jiných dorských městech a koloniích.

Rovněž u Římanů v dobách starších byli otroci sedlákou čeledí a tovaryštvem, a dle toho se s nimi zacházelo. Postavení jejich zhoršilo se teprv tehdy, když po vítězných válkách stouplo obrovsky jich počet a klesla jejich cena, když zaměstnávání bylo v massách na latifundiích, v továrnách a dolech. Teprv nyní — kdy nedostávalo se mezi nimi a jich majiteli všelikého lidského a přímého osobního styku — klesli na pracovní zvířata tím bezohledněji vykořisťovaná, ježto bylo lze dostati je levně a již ve věku práce schopném. V 1. stol. př. Kr. páčen byl jich počet jen v Itálii na $1\frac{1}{2}$ mil., v Sicilii (vlasti to plantážnictví) na 400.000. Odtud vznikaly pak (143—132 př. Kr., 103—99 př. Kr.) bouře a pravé války otročí, teprve po četných porážkách s námahou potlačené.

V celém antickém hospodářství měl arci vzrůst otročího hospodářství v zálepě veliké závady sociální: opovrhování všelikou hmotnou prací, v které by svobodní soutěžili s otrokem nebo propuštěncem, snižování mzdy a úbytek zaměstnání pro svobodné dělnictvo.

Proudů a snah nebo pokusů po společenské organisaci výroby a proti základním institucím tehdejšího hospodářského spolužití, soukromému vlastnictví a soustavě otročí, po komunistickém uspořádání výroby, starověk neznal, aniž kde setkáváme se s pokusem nahraditi soukromohospodářský podklad společnosti komunistickým nebo s hospodářskými organizacemi, vědomě proti soukromému vlastnictví utvořenými. I domnělý vojenský komunismus ve Spartě (společné hostiny, syssitie) a na Krétě nebyl leč organizací ryze vojenskou. Sociálním problémem v době převládající malovýroby zemědělské i průmyslové a otročí práce bylo nikoliv zespolečenštění výroby, pro něž nebylo technického předpokladu (současné práce většího množství dělníků v společné dílně, technický kolektivismus), nýbrž ochrana občanů v hospodářské samostatnosti ohrozených a osamostatnění občanů nemajetných (rozdelením dobytých pozemků a pod.) ve smyslu dnešní t. zv. politiky středostavovské. I řecký socialismus theoretický byl pouze výsledkem kritického hloubání o všech institucích společenského spolužití a snahy po nabytí positivního názoru o žádoucích »pravých« formách státních, právních a hospodářských, ano celé myšlení starověku o hospodářských věcech nevystupuje nikdy ani samostatně, nýbrž jen jako část filosofie.

4. Sociální poměry a ideje v Řecku do doby Platonovy.

V Řecku od počátku 7. stol. tlak přírostu obyvatelstva způsobil koloniální expansi, přečetné osady řecké, vzniklé v dolní Itálii a na Sicilii, na thráckém jižním pobřeží a kolem Propontidy, staly se záhy obrovskými odbytišti pro průmyslové výrobky domoviny. Následek toho byl rychlý rozkvět průmyslu, v němž docházel nyní doma zaměstnání přebytek lidu, jehož nebylo potřebí v rolnictví, rozvoj obchodu, měst, zavedení spořádaných měrců, měr a vah, znenáhlé pronikání hospodářství peněžního na místo naturálního, vzrůst levné práce otročí a bohatství šlechty, která reprezentovala nejen velkostatek, nýbrž i velkoobchod.

Protivou k tomuto utváření se poměrů stav selský, jehož majetek při rovném právu dědickém vždy více se roztříšťoval, upadal v dluhy a závislost na šlechtě a v jednotlivých krajích v hotové nevolnictví. Po tuhých bojích politických podařilo se massám odstraniti výsady šlechty a vůdcovství národu přejala tyrannis (volená diktatura). Smírnou reformu politickou a sociální provedl tolíko v Attice Solon (594 př. Kr.) zrušením osobní vazby dlužnické, odstraněním všech státních i soukromých břemen dlužnických (*σεισαχθεία*), zabránil však snahám dalekosáhlejším. Tím skutečně provedeno věcné i osobní osvobození lidu rolnického, odstraněno zadlužení půdy a latifundia, a existence malorolnictva na staletí zabezpečena. I když pak později tyrannis byla zase odstraněna, nevrátila se práva politická k rodovým stavům, nýbrž pojila se k majetku, zprvu jen k nemovitému, později následkem nahromadění kapitálů v rukou representantů skvěle rozkvetlého obchodu a průmyslu v 6. stol. též k movitému (heslo *χρήματα ἀρνήσο*, co kdo má, tolik platí), zřízení státní nabývala vždy významnější rázu demokratického.

Od doby úplného vítězství demokracie athénské v 5. stol. př. Kr. všemocné shromáždění lidu, v němž všichni občané měli stejná práva, dávalo zákony a bdělo nad jich prováděním, rozhodovalo o veškeré politice vnitřní i vnější, o volbách úřednictva atd. Nemajetným dána byla možnost využitkovati práv a moci politické k dosažení hospodářských výhod na útraty majetných, a moci té bylo jimi také vydavně využito. Způsoby toho byly přerozmanité: velikolepé veřejné stavby (zaměstnání pro mistry i tovaryše), rozdílení obilí a v podmaněných územích i pozemků (*υληρουχία*), státní pense občanům práce neschopným, státní vydírování sirotků po padlých vojinech, státní platy za veřejné (soudní, úřední a vojenské) služby občanů z dávek a cel spojenců, rozdílení státních přebytků mezi občany od 2. pol. 4. stol., ano stát platil za občany i vstupné k divadelním představením. Nezřídka požadováno bylo i obecné prominutí dluhů a nové rozdělení pozemků, jež druhdy i uskutečněno, arci nikoliv jako útok

na princip vlastnictví vůbec, nýbrž jen na jednotlivé vlastníky (ôte-toi d'ici, que je m'y mette).

Velká bohatství ruinována obrovskými dávkami a výkony pro stát, nespolehlivostí lidových soudů, ustavičnými změnami zákonů a snesení lidu, živnostenským špehounstvím a udavačstvím, geniální státníci a vojevůdcové vypuzování nebo odpravování.

Za těchto neuspokojivých poměrů již v 5. stol. př. Kr. budovány v teorii více méně radikální plány, jak přetvořiti život státní, právní a hospodářský, aby se odstranily nešvary, jimiž trpěl, a zamezil jich návrat.

»První soukromník, který se pokusil říci něco o nejlepším státě« (Aristoteles), byl athénský architekt Hippodamos z Mílétu, stavitelem Piraea, vrstevník Sokratův, prý vynálezce pravoúhlé stavby ulic, nepochybně sofistům blízký, první, který z abstraktně individualistického principu svobody vyvozoval, že stát a jeho zákonodárství má se zásadně obmeziti jedině na účel právní ochrany, bezpečnosti osoby a majetku, třebaže ani on nemohl nepřiznat státu i účely kulturní a blahobytné. Hippodamos navrhoval v Athénách dalekosáhlou reformu hospodářskou, soudní a správní, rozdelení občanstva ve 3 třídy, vojsko, sedláky a řemeslníky, půdy v církevní (chrámovou — pro všechny potřeby náboženské, kulturní), státní (pro výživu vojska) a soukromou (k výživě rolnictva), konečně i rozlišování trestních zákonů dle toho, jde-li o poškození na cti či majetku a životě. V polovici 5. stol. požadoval na nepoměrně širším podkladě sociologickém Phaleas Chalcedonský dokonce postátnení všeho průmyslu, stlačení řemeslníků na nevolníky státu, kteří by — nejsouce částí občanstva — pracovali pro společnou potřebu, a konečně rovnost nemovitého majetku všech státních občanů.

Přímo z kořene vyvrátili všechn antický řád společenský chtěli od polovice 5. století př. Kr. sofisté. Sofisté první popírali, že by bylo rozdílu mezi lidmi, a rozlišujíce mezi přírodou (*φύσις*) a lidskými normami (*νόμος*) zákonými nebo mravnými, prohlašovali panství člověka nad člověkem jen za účinek lidského zákona, který prý jest nepřirozený, jelikož od přírody každý člověk jest zrozen k svobodě, a žádali rovnost stavu, majetku i vychování. »Bůh nechal všechny lidi svobodnými; příroda nestvořila žádných otroků« (Alkidamos). Lykofron hlásal neoprávněnost šlechty, Hippias a Kallikles popírali závaznost positivního práva, připouštějíce jen právo přirozené. Kritias prohlašoval i náboženství a víru v bohy za vynález chytráků, kteří v této víře objevili vítané strašidlo proti tajným přečinům svých poddaných.

Nejjradikálnějším výkonem sofistů bylo potíráni otroctví (Alkidamos). Požadovati zrušení otroctví bylo antickému světu něčím přímo neslychaným. Celé řecké hospodářství bylo vždy více prosáklo soustavou otroctví. Řek, který všelikou výdělkovou hmotnou práci (*βαραβασία*) pokládal za nedůstojnou svobodného muže, jehož

ideálem vůbec byla svoboda od nucené práce a co nejvíce prázdně a klidu (*σχολή*, dolce far niente) pro politické působení, měl nyní sám konati práce otrocké — jako by nyní chtěl někdo rázem rozbít veškery stroje světa, které nám ve skutečnosti valnou měrou nahrazují to, čím starověku byli otroci (dle Aristotela »živé nástroje«) a feudálnímu středověku nevolníci! (Stein.)

S tím souvisela i myšlenka individualismu a občanství světového. Zakladatel sofistů Protagoras z Abdéry (nar. 480 př. Kr.) kladl naproti hellénské ideji národní, požadující bezpodmínečné zaniknutí individua ve státě, důraz na právo individua svým proslulým výrokem »člověk jest měrou všech věcí« (*πάντων χρημάτων μέτρον ἀρθρωπος*), Demokrit snad první z filosofů se odvážil smělé věty »filosof může žít v každé zemi a dobrého člověka vlastí je celý svět« (*ψυχῆς γὰρ αγαθῆς πατρὶς ὁ ἔνυπτας κόσμος*), liberalisující Euripi des vyjádřil již myšlenku kosmopolitismu stručnou formulí »celá zeměkoule je vlastí« (*πᾶσα γῆ πατρὶς*), hédonik Aristipp odpovídá Sokratovi, svému učiteli, že mudrc nemá příslušeti vůbec k žádnému státu, neboť pro něj není vyššího statku nad svobodu; a stát vždy a pro každého znamená částečné zrušení svobody osobní; a k čemu také jakou vlast: »jeť každý kousek země od Hádu stejně vzdálen«. A na otázku, chtěl-li by náležeti spíše ke třídě vládnoucí či k ovládané ve státě, odpovídá Sokratovi, že k žádné. Podobné názory zachovaly se nám i o stoupencích školy Aristippovy.

Cynikové, tito »antičtí filosofové proletariátu« (Stein), »filosofičtí anarchisté starověku«, povznášejí ideu individualismu a světoobčanství k hotovému filosofickému dogmatu a k podkladu celého svého názoru životního.

Člověckým ideálem jejich jest člověk nemající potřeb, tedy nezávislý na lidech i věcech a tudíž jedině opravdu svobodný. Popírajíce kulturní potřeby dospívají důsledně k odmítání kulturních institucí: odstraňují stát, jejž nahrazují »přírodním stavem«, místo rodiny žádají společenství žen, zrušují nebo podstatně obmezují soukromé vlastnictví.

Hlásajíce však odříkání či spíše askesi jako nejvyšší princip mravní a požadujíce rovnost spíše chudoby nežli majetku, provádějí důsledky svého učení také prakticky ve svém životě: Krateš a choť jeho Hipparchia rozdají své jmění chudým (dle jiné verše hodili je do vody) a vedou život žebrácký, Antisthenes, zakladatel cynické školy, a Diogenes sinopský stali se svým způsobem života příslovečnými.

Zlatý věk úplné rovnosti kladou cynikové již nikoliv do dávné minulosti, nýbrž staví jej za sociologický postulát morální filosofie do budoucnosti — nejpozoruhodnější to sociologický myšlenkový čin řeckého cynismu, dva tisíce let před Rousseauem. (Stein.)

(Pokračování.)

Předposlední stránka obálky:

1. Konsumovali jste během tohoto měsíce nějaké národní ruly, které jste nekoupili a nedostali, nýbrž sami vyrábili? (Na př. vajíčka od vlastních slepic, mléko od vlastní krávy, mouku z vlastního obilí atd.)
- Čeho? ..... Jakou to má cenu? ..... K
- .... Y
2. Konsumovali jste během tohoto měsíce nějaké národní ruly, jež jste nekoupili, sami nevyrábili, nýbrž od jiného dostali? (Na př. uhlí od obce, máslo od rodičů a p.)
- Od koho? ..... Čeho? ..... Kolik? Jakou to má cenu? ..... K
- .... Y
3. Dostali jste (po př. děti) nějaké jiné předměty do domácnosti, aniz jste je kupili, během tohoto měsíce? (Na př. děti něco od dědečka.) Co? Od koho? Jakou to má cenu?

Ostatně bylo se spolehnouti na učitele samotné, zejména nebylo možno jim dávat instrukcí ústních a prováděti periodický osobní dohled nad vedením knížek hospodářských, jak by bylo bývalo žádoucno. Učitelům byly dány jen všeobecné pokyny písemné, přiložené k první hospodářské knížce.

(Pokračování.)

Vývoj sociálních ideí a hnutí.

Populární nástin.

(Pokračování.)*)

5. Učení Platonovo.

Zřejmo, že nové tyto kritické a ničivé proudy v životě států i společenském nezbytně jevily se četným myslitelům i zcela objektivně — nehledic ke třídním zájmům boháčů — podvratnými pro stát vůbec a předchůdci hotové anarchie. Sám Aristofanes

*) Carl Grünberg, Sozialismus und Kommunismus ve Wörterbuch der Volkswirtschaft, 2. vyd., II. sv., str. 878 a násł., Robert Pöhlmann, Geschichte des antiken Kommunismus und Sozialismus, G. Adler, Geschichte des Sozialismus und Kommunismus von Plato bis zur Gegenwart, I. sv., týž, Sozialismus und Kommunismus v Handw. der Staatswiss., 2. vyd., sv. VI., Ludwig Stein, Die soziale Frage im Lichte der Philosophie, Sombart, Sozialismus und soziale Bewegung, Fr. Kleinwächter, Die Staatsromane.

persisluje 392 př. Kr. v Eklesiazúsách (»ženský sněm«) individualistické programy sofismu a cynismu stejně jako vyděračnost a zpupnost athénské demokracie.

Nejpříkřejším odpůrcem cynismu byl však Platon (427 až 347 př. Kr.). Pocházeje z bohatého a vznešeného rodu athénského — cynik Antisthenes byl synem thrácké otrokyně — vězí Platon ještě úplně ve vleku helénské národní hrasti a ducha kastovního: každý Nehelén jest mu barbarem (a tedy poločlověkem), otroctví je mu nejenom oprávněným, nýbrž dokonce nezbytným zařízením společenským, lid obecný budiž vyloučen od vyšších povolání a odkázán k činnosti výdělkové.

Následkem rodinných tradicí a aristokratického vychování naplněn jsa nenávistí k vládnoucí demokracii athénské, naučiv se ve škole Sokratově spatřovati účel státu v uskutečňování mravnosti, t. j. spravedlnosti, aby nebyla přede všemi šťastna jedna třída, nýbrž co možná celý stát, a neuspokojen vládnoucí demokracií aniž ostatními formami vládními (oligarchie, plutokracie), rozhodl se nastínit obraz absolutní vlády nikoliv ovšem tříd rodem a majetkem vynikajících (aristokracie), nýbrž malého počtu vyvolenců nejvzdělanějších a mravně nejdokonalejších.

Ve hrůzách války peloponneské napsal svoji »Republiku« (»πολιτεία ή περὶ δικαιού«), která byla vzorem jak křesťanské církvi v jejím konstruování »říše boží«, tak středověkému stavovskému rozdělení ve stav učitelský, branný a výdělkový, tak konečně státním románům (utopiím) novověkým, a kde líčí Platon ideální stát, v němž obyvatelstvo rozděleno je ve tři stavы: výrobní (*γέρος χοηματουσικόν*), branný (vojenský) a vládnoucí (oba dohromady *φύλακες*, strážci).

Aby lidské orgány, jichž stát potřebuje ke tvoření projevu i uskutečnění své vůle a svého účelu, měly pro svoji zákonodárnu a správní činnost jak potřebné vědomosti a zkušenosti, tak i nepředpojatost a nezávislost na zápasech sociálních a hospodářských, musí se utvořiti zvlášť vybraný a vychovaný, nezávislý a veškerostí vydržovaný stav vojenský a vládnoucí (učitelský, filosofský), pro nějž určí se nejlepší živlové občanstva. Nejlepší chlapci i děvčata podrobí se hněd od mládí zvláštní výchově, směřující k harmonickému vypěstění těla, rozumu i mravnosti, zařízené po vojensku a bez přepychu co do životních potřeb. A z této mužské i ženské elity vydestilují se opět ti, kdož jsou určeni k vládě, soustavou rafinovaných zkoušek o jich vzdělání, mravnosti, duchapřítomnosti atd., načež po dosažení 35. roku vstupují ve vyšší úřady a po 15leté osvědčené praktické působnosti svěří se jim neobmezená moc vládní, kterou vykonávají střídavě muži jako ženy, opírajíce se o skvěle vycvičené a nedostižné sbory vojenské.

Aby tito nejlepší a nejmoudřejší nebyli ničim odvraceni od řádného panování, odstraňuje Platon u třídy vojenské a z ní vyčázející třídy vládnoucí všechn soukromý majetek i všechny soukromé styky rodinné — žijí vůbec jako v tažení válečném,

mají společná jídla — spartánský vzor — i ženy a děti, »takže ani otec nezná svého dítěte, ani dítě svého otce«. Aby však společný život mužů i žen nezvrhl se v bezuzdnost, upravuje Platon pohlavní život své mužské i ženské elity co nejbedlivěji, čímž dosahuje zároveň vždy lepšího potomstva a reguluje zároveň pohyb obyvatelstva v této třídě. Nejlepší muži nechť stýkají se s nejlepšími ženami a nejhorší zase s nejhoršími; ale vychovávají se jen potomci oněch a vůbec jen děti zdravé, kdežto děti zmrzačené, slabé nebo z neautorizovaného spojení pocházející z této třídy strážců státních se vylučují.

Poněvadž v čele obce jsou nejmoudřejší a nejctnostnější, a mohou vždycky provésti své názory a úmysly, jsou všechna opatření vládní těchto nejmoudřejších a nejctnostnějších správná a zaručují blaho všech, tedy i blaho třídy výrobní (rolníků, řemeslníků a obchodníků), která ho s odaří na základě soukromého vlastnictví jako dosud, pokud vladaři ve své absolutní moci neustanoví jinak, a každý v oboru působnosti, jemu dle nadání a schopnosti od státu určeném.

Platon po desíti letí pokládal svůj státní ideál za uskutečnitelný a podnikl skutečně pokusy k jeho provedení; teprve v pozdějším díle o zákonech odvrhl nejzazší komunistické důsledky svého státního ideálu, prý jen pro »bohy a syny bohů« se hodícího, a nastiňuje politickou a hospodářskou soustavu, kterou by bylo lze ihned provésti a v které připouští nejen soukromé vlastnictví samo, nýbrž i nerovnost majetku s vyloučením toliko »chudoby« na jedné a přílišného hromadění bohatství na druhé straně. I v jeho »Politice« však je mnoho, co dnes je již uskutečněno: vědecké vzdělání vyššího úřednictva, důstojnictvo z povolání, veřejná školní povinnost, a i ostatní nejnápadnější věci vysvětliti lze z poměru jeho doby a jako důsledek tehdejších názorů filosofických.

Jako všichni socialisté přeceňuje Platon vliv poučení a vychování, blouzní o možnosti vykořenití záměrnou státní výchovou u několika vzorných exemplářů z člověka egoismus a vztýčiti potom prapor sociální spravedlnosti, bez ohledu k dějinným tradicím a platným formám práva, mravu a náboženství, jako by bylo lze jakoukoliv státní pedagogikou uměle vypěstovati jakýsi druh nadčlověků ke konečnému vyplnění sociálních ideálů určených, způsobilých a ochotných. Stát má býti (jako u Fichteho) výchovatelnou pro nové pokolení, nehleděc k pochybné vůli rodičů od daného okamžiku najednou a obecně začítí s radikálním převratem ve výchově dětí a nehleděc k dědičné disposici dětí klesnouti potom přece zase ve staré společenské zřízení předků. Nehistoricky se domníval, že radikálným převratem lze vymýtiti celé dějiny a tradici a odstraniti platné formy práva, mravu a náboženství. Vůdčí hvězdou jest mu kolektivní štěstí státu, spočívající v uskutečnění spravedlnosti, nikoliv soukromé štěstí individua.

Komunismus Platonův odstraňuje absolutně soukromý majetek (i cynikové připouštěli aspoň nuzné domácí nářadí), ale jest pouze

společenstvím jen pro obě třídy vyšší; 95% obyvatelstva je z něho vyloučeno (všechny vrstvy výrobní). I pro tyto pak jest Platonovi komunism nikoliv účelem, nýbrž jen pedagogickým prostředkem, aby vojíny i filosofy pro vyšší jejich úlohy zbavil soukromých starostí s vlastním jméním a vlastní rodinou spojených a umožnil jim věnovati svoji sílu cele a nerušeně toliko vysokým jejich účelům (obraně a vládnutí či vzdělávání). Dovoluje jim tedy ženy, ale nikoliv ženu, společný majetek, ale ne soukromý, není tedy Platonův komunismus ani zásadním ani všeobecným, nýbrž jaksi aristokratickým komunismem spotřebním asi pro $\frac{1}{20}$ obyvatelstva, komunismem, jehož potřeby uhrazovány jsou dávkami ostatních politicky bezprávných, produkujících vrstev obyvatelstva, třebaže účelem jeho jest blaho všech tříd obyvatelstva.

6. Aristoteles.

Proti státnímu ideálu Platonovu ozval se příkrou kritikou Aristoteles (384—322 př. Kr.), syn lékařův a manžel dcery propuštěncovy, poloobčan — poměry životními, povahou i smýšlením pravá protiva Platonova.

Aristoteles nekonstruuje svůj státní ideál aprioristicky, nýbrž odvozuje jej kriticky ze státních forem, které se v dějinách vyskytují (methoda ne konstruktivní, nýbrž historickofilosofická). Nejhledá stát absolutně nejlepší, nýbrž jen relativně a popírá vůbec oprávněnost ideálu ryze theoretického. Nechce podřídit (jako Platon) všechny osobní zájmy a blaho individuů blahu státního celku, nýbrž klade s hlediska ryze individualistického za účel státu štěstí jednotlivého občana. Nesnaží se o úplnou rovnost povah a názorů, o mechanické nivelování na úkor individualit, nýbrž o harmonické doplňování se individuů přirozeně vespolek rozdílných nadáním i povahou, potřebami i výkony. Proto Aristoteles potírá společenství statků, které olupuje člověka o »nevýslovný požitek« soukromého majetku a stává se zdrojem svárů, a naproti společenství žen a dětí ukazuje na půvab a pouta lásky a pokrevensví.

Nicméně i Aristoteles jako Platon ve svém ideálním státě podrobuje všechno národní hospodářství centralisované správě státní, obmezuje vnější obchod jen na výměnu přebytečných tuzemských plodin za nezbytně potřebné věci z ciziny, rozlišuje stejně aristokraticky třídu vládnoucích (vojíny, ze kterých se věkem stávají politikové a kněží) a třídy, provozující zaměstnání hospodářská a tudíž zbavené práv politických. I k orbě mělo se užívat otroků nebo barbarů, aby odpadla potřeba domácího rolnického obyvatelstva bez práv občanských. Žádaje stejně jako Platon státní úpravu rozdělení majetku (nemovitého jako movitého) a důchodu, předstihuje dokonce Platona v opatřeních, jimiž chce na prospěch rovnosti majetku důsledně upravit i množení se obyvatelstva (vypuzení plodů přebytečných, odkládání dětí tě-

lesně vadných, dalekosáhlá obmezení sňatků a plození — žena ne před 18., muž ne před 37. rokem ve sňatek, zákaz plození po 55. roce a zákaz mimomanželského obcování).

Proti výstřelkům nesmyslného hromadění kapitálů Aristoteles obrací se však s prudkostí a hořkostí, která nic nezadá Marxovi. Pokročilá demokracie dá se vůbec nejlépe udržeti založením trvalého blahobytu velké masy národa.

S politickou rovností má rozumně po boku jít rovnost hospodářská: demokratický státník má přebytků státních příjmů užívat k tomu, aby co největšímu počtu nemajetných poskytnul prostředků k nabytí statečku neb aspoň k založení obchůdku nebo k nájmu polička. O ostatní masu nemajetných měli by se rozděliti majetní a každému přenecháním provozovacího kapitálu dátí podnět a možnost k samostatné činnosti hospodářské, aby vůbec nebylo občana, který by pracuje musil strádati. Tvoření kapitálu má smysl a účel, jen pokud je s to ukojiti oprávněně potřeby individua, pouhá spekulace peněžní (chrematistika) jest mu nejnepřirozenější ze všech způsobů živnosti lidských.

Podiv a odpor budilo, že Aristoteles obhajuje otroctví. Tvrdil, že přirozené zákony přímo žádají nesvobodu velké třídy obyvatelstva, otroci jsou živé nástroje, nezbytní, dokud neživé stroje nebudou samy na rozkaz nebo ještě i před ním pracovati (dokud nebudou tkalcovské člunky samy tkát a paličky, plektry, samy na citeru tlouci.*). Rozeznával otroky od přírody, t. j. lidi, kteří pro obmezenou inteligenci dovedou jen výkonávat práce jim nařízené, a otroky dle zákona, jakými jsou na př. zajatci váleční. Tehdejší otroctví domácnostní bylo však poměrně mírné a nahrazovalo druhdy i chudinské zaopatření, Aristoteles pak doporučoval mírné s nimi zacházení a případě svobody jako odměnu dobré práce**.)

7. Stoikové.

Vystoupením Alexandra Velikého geografický, politický i sociální horizont Řeků se rozšiřuje. Cizí národové poznávání jsou ve svých kmenových zvláštnostech, přednostech i vadách, vzájemným srovnáváním zmenšuje se kmenová domýšlivost a politická úzkoprsost Řeků, barbaři v zástupech táhnou do Athén, zmocňujíce se znenáhla všech filosofických škol, řecká filosofie odvrhuje svůj starý řeckonárodní ráz a stává se v souhlasu s celým tehdejším stavem politickým kosmopolitickou.

Jako dříve cynikové, tak nyní škola stoická s důrazem prohlašuje, že všichni lidé podléhají stejným zákonům přírodním

*) V tom spatřovali předpověď nynějšího věku strojového. Ale strojoví výroba učinila člověka z otroka pánova otrokem nástroje (stroje) a kapitálu. Oncken, Geschichte der Nationalökonomie I., str. 44.

**) Dávat jim práci, ale i dostatečnou stravu, »strava je mzdu otroků« (»Vorklang zum ehernen Lohngesetz«) Oncken 45.

i společným bohům, že všichni jsou občany téhož státu světového. Idea kosmopolitismu je pak stoikům ideou lidskosti, přesvědčením o rovnosti a bratrství všech lidí.

Zakladatel školy stoické, Zeno, Polořek (snad docela Foiničan), 340—265 př. Kr., z Kittia na Kypru, původem obchodník, prohlašuje zá první přirozený pud lidský pud sebezachování, který zaručuje budoucnost, kontinuitu pokolení lidského. Ke korektuře egoismu všípila však příroda lidem druhý pud, po společenství s jinými lidmi, který sám sebou vede ke spravedlnosti a lásce k bližnímu. Člověk má ze srdece milovati své spolužidi a má jim dobře činiti ne pro vnější slušnost, ale že tím i sobě dobré činí, že sám jest naplněn radostí z dobrého skutku. »Od nynějška přezařuje teplejší myšlenka lásky k bližnímu studené abstraktum spravedlnosti.« (Stein.) Co stoikové v 500leté myšlenkové práci politický požadovali, totiž světoobčanství, naplnilo nábožensky křesťanství, které svým cílem znamená překonání národních náboženství náboženstvím světovým, všechny národy tehdy známého světa objímajícím.

Kdežto ethickofilosofické nauky stoicismu ovládaly světový a životní názor pěti století, zůstaly bez valného ohlasu Zenonovy ideje individualistickoanarchické. Zeno nic nechátl věděti o státní všemohoucnosti, poručníkování a reglementování: jakmile jen lidé následují pravých přirozených pudů svých, budou všichni naplněni spravedlností a láskou ke svým spolužiden, svornost a soulad budou panovati v přirozeném spolužití lidí jako ve vnější přírodě a lidé budou poskytovati obraz pokojně dohromady se pasoucího stáda. Nebude přestupků, soudu ani policie. všechny školní vědomosti budou zbytečné a přestanou — člověk může přece poslouchati nejvyššího zákona mravního bez mnoha řeči a učení — a protože každý ví, ke komu se hodí, bude i manželství zbytečno a při úpravě styků mezi muži a ženami ponechá se nejširší průchod přirozenosti a svobodě. Nebude potřebí dále státní organizace bohoslužby ani chrámů tam, kde všichni najezli pravý poměr k bohu a prokazují mu nejlepší uctění způsobem svého života, nebude se užívat peněz ani jiných měnidel, protože se všechn hospodářský obchod (styk) provede v dobroti bezprostředním převodem žádaných produktů. Proti tomuto státu nestojí nepřátelsky jiné státy, protože všechny hranice národů zanikají ve všeobecném sbratření všeho lidstva.

Všechno donucování tu vymýcono, vnitřní mravní pud vyličen jakožto jediný, ale i úplně dostačující regulátor pro jednotlivce jako pro celek.

Vyvodiv takto všechny důsledky z filantropickopřirozenoprávního principu školy cynické, vyvinul stoicism, z něhož přemnoho čerpala přirozenoprávní filosofie a fysiokratism století 18., po prvé v dějinách světových theorii anarchismu, t. j. ideálního společenského zřízení s největší myslitelnou autonomií individuů a

největším možným odstraněním všelikého donucení vrchnostenského.

Mezinárodně anarchistické ideje Zenonovy, příčící se jak skutečnému životu, tak zejména příkře tradicím starohelenským, nedovedly nabýti půdy, kdežto ryze filosofické jeho nauky staly se východiskem mohutného duševního hnutí, světový názor celých století určujícího. I pozdějším stoikům však vždycky před očima tanul Zenonův ideál, třeba ne anarchistický, přece alespoň kosmopolitickouniversální. Tento universální rys století uskutečněn ostatně politicky ve světové říši římské, nábožensky v křesťanství.

Pozoruhodno je však, jak všichni velcí sociálněfilosofičtí myslitelé starověku velebí duševní aristokracii buď (Aristoteles) jako nejšťastnější, buď (Pythagoras, Platon, stoikové) jako nejrozumnější a tudíž všemi prostředky zavedenihodnou vládu. Stoikové, kteří hájili rovnost všech lidí, ještě ostřeji vytkli pojem duševní aristokracie nežli ostatní myslitelé starověku. Jim jest jedině svobodným mudrcem, uznávají jen šlechtictví ducha či povahy, nikoliv rodu (Seneca: *animus facit nobilem*).

Sociální problémy, dnes celým světem hýbající, nebyly tedy antickým filosofům neznámy. Aristoteles podává dokonce nejenom ostře problém sociální otázky, ale i zajímavé řešení jeho, které zbaveno pochopitelného místního a časového zbarvení, obsahuje myšlenky věčně platné a svou logickou pádností a přesvědčivou silou neméně účinné nežli za dob Alexandra Velikého.

8. Hospodářský vývoj Říma.

Velmi záhy, ještě před počátkem republiky, nastalo i v Římě značné diferencování hospodářské. Velké statky bývaly však většinou na odvolání pronajímány za část výtěžku plodinového slobodníkům nebo propuštěncům nebo i otrokům, provozovací formou rolnictví byla drobná a střední výroba selská s členy rodiny jako pracovními silami. Nesvobodné práce bylo v zemědělství i v málo vyvinutém, cechovně organizaovaném řemesle městském jen málo, jako naopak i přírůstek otroků byl s počátku skrovny.

Příkladem kartaginského plantážního hospodaření na Sicilii a hojnějším dodáváním válečných zajateců i otroků, zvláště od počátku 3. století, ustupovalo selské decentralisované hospodaření na ve kých statečích velkohospodářství centralisovanému, které si zjednávalo potřebný místní podklad vypovídáním pachtýřů, pohlcováním samostatných selských hospodářství a okupací pozemků státních (*ager publicus*), z jehož obecných požitků bylo takto nielenší rolnictvo vylučováno a za něž šlechta státu ani dávek neplatila. Konečně přestalo i rozdílení pozemků, které dříve bylo bezpečným ventilem pro množící se proletariát. Ustavičné války s osobní povinností vojenskou, robotami i daněmi způsobovaly lichvářské zadlužení rolnictva, které přicházelo nakonec o majetek nebo dokonce upadal v dlužnickou porobu.

S rozšířením panství římského na Itálii nastalo v celé zemi vytlačování rolnictva otročími velkohospodářstvími a orby dobýtkářstvím na nesmírných latifundiích, k čemuž přispělo vedle válek punských i stlačení cen italského obilí zámořskou soutěží (ze Sicilie, Sardinie a potom i Španělska) a levné i hojně dodávání otroků válkami, obchodem i soustavnou honbou v zemích středomořských.

Snaha udržeti rolnictvo jako základ státu, která byla dříve již vyvolala římskou kolonisaci Italie, vzbudila vzhledem k tomuto vývoji reformní projekt Tiberia Grakcha (133 př. Kr.): nikdo neměj než 500 jiter půdy, co bylo nadto zabráno, přejme stát a rozdělí mezi nemajetné, kteří platí za to státu roční dávku; prodej parcel byl zakázán. Nezdar reformy, po 10 letech (po smrti Tiberia) jeho bratrem Gaiem znova projektované, měl v záplati zanikání rolnictva a pokračující chudnutí mas. O sociálních reformách nebylo již řeči, poněvadž však proletariát římský svým počtem i politickým oprávněním byl povážlivým nebezpečím pro boháče i pro stát, musil stát i jednotlivci, kteří chtěli účastnit se života veřejného, vykupovati si přízeň jeho péčí o zábavu a levné živobytí.

Počátek učinil mladší Grakchus (*lex frumentaria*: chudině měsíčně jisté kvantum obilí z veřejných skladů za levnou cenu). V posledních dobách republiky nebylo konce proskripcím a konfiskacím, z nichž vítězní vůdcové rozdělovali statky svým přívržencům, ctižádostiveci slibovali masám zrušení dluhů a odpuštění části činže. Živení proletariátu státem nabývalo vždy větších rozdílů. Za Caesara bylo již 320.000 příjemců obilí, jichž zásobování stálo státní pokladnu ročně 19 mil., snahy Caesarovy i Augustovy po obmezení byly marny, proto Augustus reorganisoval rozdílení obilí. Potom dávány i jiné dary, od Aureliana (270—275 po Kr.) denně chléb, pak i olej, víno, sůl, maso, šaty, peníze, hry (*Panem et circenses*). Existence proletariátu byla zabezpečena státem. Již od dob Mariových (107 př. Kr.) najímána z proletariátu žoldnéřská vojska, která se pod vítěznými vůdci nezbytně stala vlastními pány Říma.

Neodstranitelný despotismus, bída a mravní sešlost odvracely nakonec pozornost a naděje lidstva od pomíjejících a beztoho nedosažitelných statků pozemských k životu posmrtnému, připravující půdu novému náboženství.

O vlastním hnutí socialistickém, hnutí proti platnému řádu společenskému, není v starověku římském řeči jako v řeckém, nevolá se »pryč s kapitálem a se soukromým majetkem pozemkovým«, nýbrž naopak, »sem s kapitálem, sem s pozemky« (Stein).

Není o komunismu řeči ani při vzbouřených otroků. Postavení otroků bylo ve skutečnosti v rozličných dobách a dle způsobu jich zaměstnání a poměru k osobě pánově velmi rozdílné. V nejstarších dobách byli jako pomocnici sedlákovi jeho čeledí a dle toho se s nimi zacházelo. I později četní otroci zaujímali vyšší

místa v pánových domech, dvorech, podnieslých obchodních a průmyslových. Avšak mezi obrovskými masami otroků na statech, v továrnách a dolech a jich majiteli nedostávalo se všelikého lidského a přímého osobního styku, klesli na pracovní nástroje něbo zvířata, tím bezohledněji jsouce vykořisťování a všeho života rodinného, ba vůbec lidského zbavováni, protože bylo lze je dostati kdykoliv levně a již ve věku práce schopné na trhu a nevyplácelo se pečovati o dorost. Počet jich páčen jest pro 1. stol. př. Kr. v Itálii (poloostrrov) na $1\frac{1}{2}$ mil., v Sicilii (vlasti to plantážnictví) na 400.000.

Pochopitelně, že přes všechn dozor a praktiky pánů od počátku 2. stol. př. Kr. se množí spiknutí otrocká, až konečně v l. 135—132 př. Kr. a znova 103—99 př. Kr. vypukly na Sicilii války otročí, které teprv po četných porážkách s námahou byly potlačeny, rovněž jako r. 73 př. Kr. spiknutí Spartakovo v samé Itálii.

Hnutí tato však nesměřovala vesměs ani ke komunismu, ani k odstranění otroctví, nýbrž jen aby otroci osvobození týž osud připravili svým bývalým pánum (vyměnit úlohy!).

V pozdějších dobách ná ledkem zpětné přeměny rolnické velkovýroby v drobná hospodářství kolonů, uznání lidské povahy v otrokovi, zejména vlivem křestanství, a tím i mírnějšího zacházení s otroky nespátrujeme bouři otročích, alespoň ne jako jevů hromadných.

Theoretických projevů pro ideály socialismu v protivě k Řecku není u střízlivých a soukromohospodářsky výdělkovým duchem naplněných Římanů. Pro zdokonalení státu a společnosti činěny návrhy praktičtější, poměrům historicky se vyvinuvším a lidské povaze více odpovídající.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

Hospodářské. Pětisté výročí upálení Mistra Jana Husi. — Návrh na zřízení »českého válečného musea«. — Nové nařízení o zásobování obilím a moukou. — Státní monopol obilní. — Zvýšení lihovarské daně a zakaz zřizovat nové rafinerie a nezemědělské lihovary. — Druhá válečná půjčka v Rakousku a v Uhrách. — Účast českých organizací živnostenských při první půjčce. — Silná účast Čechů při druhé válečné půjčce. — Státní dluhopisy a bankovky. — Vnitřní půjčky italské. — Druhá valutní půjčka Rakousko-Uherska v Německu. — Hospodářský bojkot za války. — Stanovisko obchodní a živnostenské komory v Praze proti bojkotu. — Proti bojkotu cizích jazyků. — Snahy o stvoření nové německé módy v Berlíně, Vídni a Budapešti. — Výstava lidových výrobků uměleckých v Praze. — Prof Schmoller o nadějích na příliš rychlý návrat hospodářského rozkvětu ihned po uzavření míru. — Potřeba vnitřních reforem. — Rozšíření Vilémova průplavu mezi mořem Severním a Baltickým. — Čtvrtstoleté jubileum německého panství nad Helgolandem. — Jubileum poštovních známk frankovacích. — Založení a úvěrní ústav v Hradci Králové.

Pětisté výročí upálení *Mistra Jana Husi* nemůže ani v odborném listě národochospodářském zůstat bez ohlasu. Přinesli jsme sice již stař o sociálních směrech v české reformaci (O. N. 1903, str. 183) i o vý-

Vývoj sociálních ideí a hnutí.

Populární nástin.

(Pokračování.)

9. Sociální otázka v starém Israeli.

V první době po usazení se v Palestině, kam židé přišli asi r. 1450 př. Kr., nebylo podnětu k rozporům sociálním. Každé pokolení (kmen) rozdělilo zemi, jíž dobylo, mezi své zbraně schopné mužstvo, vlastním povoláním obyvatelstva stalo se na místě chovu dobytka záhy rolnictví a zahradnictví, jež patrně dost značně pokročilo (víno, olivy, pšenice, ječmen), kdežto řemesla i umění pracovala jen pro skromnou potřebu domácí (nejdůležitější: tkalcovství, hrnčířství, tesařství a kovářství). To bylo asi kolem r. 800.

Státním zřízením byla theokracie, ale nositelem a vykonavatelem panující božské vůle nebyla hierarchie ani duchovní či světský despota, nýbrž demokraticky organizovaný národ. Nebylo šlechty ani kněžské ani vojenské, dcera nejchudšího sedláka mohla se státi manželkou krále nebo velekněze, nebylo ani jiných rozdílů stavovských, všichni Israelité byli bratři, osobní svoboda byla tak dokonale zajištěna jako nikde jinde, všichni úředníci voleni od lidu, lid měl právo voliti a sesazovati panovníka. I náboženská svoboda byla úplná, jenom modloslužba byla zakázána, bylo jediné dogma o všemohoucím a vševedoucím bohu. Byla i úplná svoboda učení — kdyby starý zákon nebyl částí křesťanského písma svatého, snad by spisy proroků byly zakázány. Svěcení soboty bylo původně jen odpočinkem od práce a sice jak pro židy, tak i pro jejich otroky, i cizozemské, i pro dobytek, odpočinkem spojeným s lidovými slavnostmi, jichž účastnili se i vdovy a sirotci, cizinci a otroci, — teprv pozdější rabínské předpisy vyvrcholily v nudě a dlouhé chvíli.*)

Knihy Mojžíšovy obsahují přečetné předpisy o konání hospodářském, o poctivosti v obchodě, o braní úroků, o sobotním klidu, o chování k chudým a pod.,**) zároveň však již ve starém právu

*) Ve světě pohanském i antickém měli páni do roku 365 dní klidu, otroci 365 dní práce — u židů dle boží vůle měli všichni pracovati a všem mělo být popřáno každý sedmý den odpočinku k radostnému požívání života. V moderním světě křesťanském na př. Bismarck kdysi na říšském sněmu prohlásil, že kdo nechce sedmý den pracovati, aby se nedivil, nemá-li také co jísti. Teprv sociální demokracie přivedla třetí přikázání boží opět do jisté míry k platnosti.

**) Na př. kniha III. Leviticus kap. 25., verš 17.: Protož nikoli neoklamávejte jeden druhého, ale boj se každý Boha svého; nebo já jsem Hospodin Bůh váš; tamtéž kap. 19., v. 11.: Nekradle a nebeřete a nižádný neoklamávej bližního svého; v. 35.: Nečiňte neprávě v soudu, v rozměrování, ve váze a v míře; v. 36.: Závaží spravedlivé, kámen spravedlivý, korec spravedlivý, pintu spravedlivou míti budete: Já jsem Hospodin Bůh váš, kterýž jsem vás vyvedl ze země egyptské; tamtéž kapit. 25., v. 14.: Když nějakou věc prodáš bližnímu svému, aneb koupíš něco od bližního svého, nikoli neutiskujte jeden druhého; v. 23.: Což jednou vyšlo z úst tvých, to splníš a učiniš, jakž jsi slíbil Hospodinu Bohu

židovském hlásí se rozlišování mezi soukmenovcem a cizincem, počátek to odlučování se židů ode všech ostatních národů; židé sami utvořili ghetto, jež i s nežidovského stanoviska znamenalo původně koncesi, *privilegium*, nikoli snad nepřátelství.*). Hospodářsky nejdůležitější ustanovení tohoto židovského práva cizineckého týká se braní úroku: kdežto v starém židovstvu jako všude v počátcích kultury jedině přípustnou je zápůjčka nezúročná, od nesoukmenovců bráti úrok bible židům dovolovala**).

Ale časy se změnily. Obchod, který byl původně v rukou měst kanaanských, záhy provozován jest i od židů, sami králové (od Šalomouna r. 1015) organisovali ve velkém státní obchod zámořský. S vývojem obchodu klesá vždy více hospodářství svobodného sedláka, rolnictvo se zadlužuje, boháči slučují ve svých rukou širá latifundia, utiskují sedláky a stlačují je na stupeň nevolníků nebo robotných pachtýřů. Řeči proroků — znějící v tom smyslu podobně jako nářky řeckých mudrců a římských tribunů lidu — poskytují pro tento vývoj od 9. stol. rozhodné doklady.***)

svému dobrovolně, což jsi vynesl ústy svými; v. 15.: Neučiniš neprávě v soudu. Nepřijmeš osoby chudého, aniž šanovat budeš osoby bohatého; spravedlivě souditi budeš bližního svého; kniha V. Deuteronomium, kapit. 25., v. 13.: Ne-budeš míti v pytlíku svém nejednostejného kamene, většího a menšího; v. 15.: Váhu celou a spravedlivou míti budeš, též míru celou a spravedlivou budeš míti, aby se prodlili dnové tvoji v zemi, klerouž Hospodín Bůh tvůj dává tobě; v. 16.: Nebo v ohavnosti jest Hospodinu Bohu tvému, kdožkoli čini ty věci, všeliký činici nepravost. Také Přisloví Šalomounova: 14, 34: »Spravedlnost zvyšuje národ, ale hřich jest ku pohanění národům.«

*) Sombart, *Die Juden und das Wirtschaftsleben*, Lipsko 1911, str. 282 a násled. Odvěká soudržnost židův i jejich odlučování se a nepřátelství k cizincům vzbudila pozornost již u římských spisovatelů (Cicero pro Flacco, cap. 28.; Scis, quanta concordia — víš, jak drží vespolek; Tacitus Historiae V., 1. § 5: apud eos fides obstinata, misericordia in promptu. Sed adversus omnes alios hostile odium. Separati epulis, discreti cubilibus, projectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent — proti všem cizím nepřátelská zášť, přes to, že je to národ k rozkoši nad jiné náchylný, obevání s cizinkami se zdržuje. Cít. u Sombarta, str. 283.)

**) Zákaz bráti úrok (lichvou zváno bylo již všeliké braní úroku ať sebe nižšího, ať od kohokoliv) od soukmenovců v starém zákoně jest několikrát opakován; svr. III. kniha Mojžíšova, kap. 25., v. 36.: Nevezmeš od něho lichvu aneb úroku, ale báti se budeš Boha svého, aby se mohl bratr tvůj živiti u tebe; v. 37.: Peněz svých nedáš jemu na lichvu, aniž pro zisk půjčovati budeš obili svého; a opětne v V. knize Deuteronomium, kap. 28., v. 19.: Nedáš na lichvu bratru svému ani peněz, ani pokrmu, ani jakékoli věci, která se dává na lichvu; avšak tamtéž verš 20.: Cizímu půjčíš na lichvu, ale bratru svému nedáš na lichvu, aby požehnal tobě Hospodín Bůh tvůj při všech věcech, ke kterýmž bys vzláhl ruku svou v zemi, do níž vejdeš, abys dědičně obdržel ji.

***) Tak u proroka Izaiáše (r. 740—700 př. Kr.) v kap. 5., verš 8.: Běda vám, kteří připojujete dům k domu, a pole s polem spojujete, takže místa jiným není, jako byste sami rozsazeni byli k přebývání uprostřed země; kap. 3., v. 14.: Hospodín k soudu přijde proti starším lidu svého a knížatům jejich a dí: Vy jste pohubili vinici mou, loupež chudého jest v domích vašich; v. 15.: Proč vy nuzíte lid můj a tváře chudých zahanbujete? praví Pán, Hospodín zástupů; kap. 2. verš 7.: K tomu naplněna jest země jejich stříbrem a zlatem, takže není konce pokladům jejich; naplněna jest země jejich i koňmi, cizim pak jejich počtu není.

S nouzí nemajetných příkře kontrastuje přepych a rozmařilost tříd bohatých: paláce z kvádrů, vysazené uvnitř deskami ze slonoviny, umělecká lůžka s drahocennými přikryvkami z Damášku, nádhera v šatstvu, víně, jemných olejích. Soudnictví porušováno jest násilím nebo podplácením, zákony dělají se na výlučný prospěch boháčů.*)

Od doby Isaiášovy (r. 740—700) vyuvíjí se židovskosociální program a idea sociálního království, prorocká strana jím založená udržuje se i po jeho smrti, žádajíc ve zřetelném souhlase s požadavky staršími dalekosáhlou reformu práva dlužnického, dělnického a chudinského.**) Ke konci 7. stol. dochází reformační strana vlivu. R. 621 objeveno a uznáno deuteronomium, které zakazovalo bráti úroky od soukmenovců, vylučovalo věci k živobytí

*) Izaiáš 5., 23.: Běda těm, kteříž ospravedlňují bezbožného pro dary, spravedlnost pak spravedlivých odjmají od nich; tamtéž 5., 20.: Běda těm, kteříž říkají zlému dobré a dobrému zlé, kladouce tmu za světlo a světlo za tmu; tamtéž 1., 21.: Jak tě nevěstkou učiněno to město věrné, plné soudu! Spravedlnost přebývala v něm (t. j. Sioně), nyní pak vražednici; tamt. 1., 23.: Knižata tvá vzpurná a tovaryši zlodějů, jeden každý z nich miluje dary a dychtí po úplatech; sirotku v spravedlnosti nedopomáhají a pře vdovy před ně nepřicházejí; tamt. 5., 7. (615): Očekával pak soud, a aj, nátlak, spravedlnost, a aj, křik. Proroctví Amosova kap. 2., v. 6.: Takto praví Hospodin: Pro troji nešlechetnost Israelovu, ovšem pro čtveru neodpustím jemu, protože prodávají spravedlivého za penize, a nuzného za pár střeviců; kap. 3., v. 10.: A že neumějí dělati upřímně, dí Hospodin: Poklady skládají z nátlaku a loupeže na palácích svých; kap. 6., v. 11.: A protož, protože loupite chudého, a břímě obilé běrete od něho, domů z tesaného kamení nastavěli jste, ale nebudelete bydliti v nich; vinie výborných naštěpovali jste, ale nebudelete pítí vína z nich. Proroctví Amosova (kol. r. 800 př. Kr.), kap. 5., v. 12.: Nebo já vím o mnichých nešlecheinostech vašich a velikých hříších vašich, že trápíte spravedlivého, herouce poetu a nuzných při v bráně převracíte; kap. 8., v. 5.: Říkajíce: Skoro-liž pomine nov-měsíce, abychom prodávali obilé, a sobota, abychom otevřeli obilnice, abychom ujimali efi, a přivětšovali váhy, a faleš provodili vážkami salešními; v. 6.: Kupujice za peníze nuzné, a chudého za pár střeviců, nadto abychom plevy obilné prodávali?

**) Jsou to již požadavky knih Mojžíšových: II. kniha Mojžíšova (Exodus, kap. 22., 25.): Půjčiš-li peněz lidu mému chudobnému, kterýž jest s tebou: nebudeš jemu jako lichevník, aniž ho lichvou obtížiš; v. 26.: Pakli k základu vezmeš roucho bližního svého, do západu slunce jemu je navrátiš; kap. 23., 10.: Po šest let osívati budeš zemi svou a shromažďovati úrodu její; 11.: Sedmého pak léta ponechají, ať odpočine, aby jedli chudi lidu tvého. Co pak zůstane po nich, pojí zvěř polní. Tak udělás s vinicí svou i s olivovím svým; kap. 21., 2—4.: Jestliže koupíš k službě žida, šest let sloužiti bude, a sedmého odejde svobodný darmo; (3.): Přišel-li by sám toliko, sám také odejde; pakli měl ženu, vyjde s ním i žena jeho; (4.): Jestliže pán jeho dá mu ženu a ona zrodí jemu syny neb dcery: žena ta i děti její budou pána jeho, on pak sám toliko odejde atd. III. kniha Leviticus, kap. 25., v. 1. a násl.: Mluvil ještě Hospodin k Mojžíšovi na hoře Sinai, řka: Mluv synům israelským a rei jim: (2.) Když vejde do země, kterouž já dávám vám, odpočívatli bude země, nebo sobota jest Hospodinova. (3.) Šest let osívati budeš roli svou a šest let obřezovati budeš vinici svou a sbíratí úrody její. (4.) Sedmého pak léta sobotu odpočinutí bude miti země, sobotu Hospodinovu; nebudeš na poli svém síti a vinice své řezati. (5.) Což se samo od sebe zrodí obilí tvého, nebudeš toho žít, a hroznů vinice zanechané od tebe nebudeš sbírat. Rok odpočinutí bude miti země. (6.) Ale ovoce země toho odpočinutí budeste miti ku pokrmu, ty i služebník tvůj,

potřebné ze zabavení, nařizovalo propuštění dlužnického otroka v 7. roce spolu se slušným podílem z jméni věřitelova (aby neupadl hned zase do staré býdy a dluhů) a prohlašovalo každý 7. rok úhorový, v němž role, vinice i sady ležely úhorem na prospěch chudých, spolu za rok čekací, v němž se nesměly vyjmáhati dluhy. Zaměstnavatel měl denně platiti mzdu dělníkovi, zapomenuté snopy a paběrky úrody na poli, vinici a olivoví patřily pocestným, sirotkům a vdovám, stejně jako každého 3. roku desátek z veškeré úrody. Sobotní klid od pradávna platil bezpodmínečně i pro čeleď a dobytek a porušení jeho trestáno smrtí.*)

Skutečné účinnosti nabyla sociální tyto reformy, zejména rok úhoru a čekání, teprv po návratu z babylonského zajetí. Předpisu o jubilejném roce, že otrok israelský stává se svobodným v 50. roce, dostávaje pak zároveň beze všeho i svůj dědičný pozemek, nebylo — zdá se — nikdy šetřeno.

Když se trosky národa vrátily z babylonského zajetí, požadoval Nehemiáš od bohatých: Navraťte jim ještě dnes pole jejich,

i děvka tvá, i nájemník tvůj i příchozí tvůj, kterýž bydlí u tebe. (7.) I hovado tvé, i všeliký živočich, kterýž jest v zemi tvé, všecky úrody její budou mítí ku pokrmu. Rovněž III. kniha Leviticus, kap. 19., v. 9.—10. 9. Když budete žít obilé země vaší, nesežneš naškrze všeho pole svého, a nebudeš sbíratí pozůstalých klasů žně své. 10. Tolikéž ostatků vinice své nebudeš bráti, a zrní vinice své nebudeš sbíratí; chudému a příchozímu zanecháš toho: Já jsem Hospodin Bůh váš. 24. Všel-li bys do vinice bližního svého, jistí budeš hrozny podle žádosti své do sytosti své, ale do nádoby své nevložíš. Kniha V. Deuteronomium, 25. Všel-li bys do obilí bližního svého, natrháš sobě klasů rukou svou, ale srpem nebudeš žít obilí bližního svého. Pro chování k chudým a pocestným nařízeno (III kniha Leviticus, kap. 25.) v. 35.: Jestliže by schudl bratr tvůj a ustaly by ruce jeho u tebe, posilniš ho; též příchozí aneb podruh živiti se bude při tobě; a V. kniha Deuteronomium: 39. Jestliže by pak schudl bratr tvůj u tebe, takže by se prodal tobě, nebudeš ho podrobovali v dílo otrocké; 40. Jakožto nájemník a jako podruh bude při tobě; až do léta milostivého sloužiti bude u tebe; 41. Potom vyjde od tebe s dětmi svými, a navrátí se k čeledi své a v dědictví otců svých navráti se; 41. Nebo jsou služebníci moji, kteréž jsem vyvedl ze země egyptské; nebudou prodáváni tak jako jiní služebníci; 43. Nebudeš panovati nad ním tvrdě, ale báti se budeš Boha svého. — Také zejména vůči cizincům (příchozím), sirotkům a vdovám mělo být zachováváno milosrdenství a útrpnost, neboť »pamatuj, že jsi byl služebníkem v zemi egyptské, a že tě vykoupil Hospodin Bůh tvůj odtud«. (Deuter. kap. 24., v. 18. a 29.)

*) Kap. 24., v. 10.: Půjčil-li bys bližnímu svému něčeho, nevejděš do domu jeho, abys vzal něco v zástavu od něho; 14.: Neutiskneš nájemníka chudého a nuzného, tak z bratří svých jako z příchozích, kteříž jsou v zemi tvé v branách tvých; 15.: Na každý den dás jemu mzdu jeho, prvé nežli by slunce zapadlo; nebo chudý jest, a tím se žíví, aby neúpěl proti tobě k Hospodinu, a byl by na tobě hřich; 19.: Když bys žal obilí své na poli svém, a zapomněl bys tam některého snopu, nevrátíš se, abys jej vzal; příchozímu, sirotku a vdově to bude, aby požehnal tobě Hospodin Bůh tvůj při všelikém díle rukou tvých; 20.: Když bys třásl olivy své, nebudeš shledávatí po každé ratolesti za sebou: příchozímu, sirotku a vdově to zůstane; 21.: Když bys sbíral víno na vinici své, nebudeš paběrovati jahodek za sebou: příchozímu, sirotku a vdově to bude; 44.: Služebník pak tvůj aneb děvka tvá, kteréž mili budeš, budou z národů těch, kteříž jsou u vás vůkol vás; z nich kupovali budete služebníky a děvky; 45.: I od synů bydlitelů, kteříž jsou u vás pohostinu, od těch kupovali budete, a z čeledí těch, kteříž jsou s vám, kteréž zplodili v zemi vaší, a budou

vinice jejich, zahrady olivové jejich i domy jejich, i ten stý díl peněz, obilí, vína i oleje, kterýž od nich běrete.*). Touto sociální reorganisací, která zadržela na čas tvoření latifundií a zadlužování rolnictva, povstal nový stav selský, s kterým Makkabeové mocným národním hnutím protisyorským v r. 167—164 př. Kr. ještě jednou vybojovali politickou samostatnost, a postavení svobodného rolnictva stalо se snesitelnějším až do doby římského panství, jež daněmi a cley zemi vykořisťujíc a nadřujuje bohatým uvedlo také do Israele útisk, chudobu, nezaměstnanost a degeneraci.

Pro sociální hnutí v Israeli je tedy charakteristické (jako pro řecké a římské), že nezastupuje nikdy tendence komunistické, nýbrž soustřeďuje se zvláště na udržení středního stavu rolnického. Vskutku představují opatření povahy státohospodářské v Israeli nejobsáhlnejší a nejpronikavější systém rolnické středo-stavovské politiky, jejž kdy spatřila světová historie. Při tom byly požadavky hospodářské v Israeli přeměněny v příkazy náboženské a platily za přikázání boží, a zákonodárství, sledujíc filantropické podněty náboženství, poskytovalo dělníku v městech, chudině a otrokům ochranu tak dalekosáhlou, jako nikde ve světě. Jako praktickokomunistické hnutí nevynořil se v lepších dobách Israele ani komunismus theoretický jakožto ideální forma společenská. Prorok Isaiáš (koncem 8. stol. př. Kr.) hlásal příchod říše boží — na jeho slova navazují namnoze později ideje o blaženém stavu lidstva, v kterém nebude potřebí státních prostředků kárných a donucovacích. (Adler.)

Nieméně právě židé uskutečnili po prvně v celém světě — ať na základě principu askese, k nim z orientu vniklého (Adler), ať jen s navázáním na komunistické náběhy starožidovského státního zřízení (Stein) — pro několik tisíc lidí hospodářský komunismus v socialistické sektě Esseū, vzniklé v 2. stol. př. Kr.

---

vám v dědictví; 46.: A vládnonti budete jimi právem dědičným, i synové vaši po vás, abyste je dědičně obdrželi. Na věčnost služby jejich užívat budete, ale nad bratřími svými, syny israelskými, nižádný nad bratrem svým nebude tvrdě panovati. 34.: Jakožto jeden z doma zrozených vašich, tak bude vám přičhozi, kterýž je u vás pohostinu, a milovati ho budeš jako sebe samého, nebo i vy pohostinu jste byli v zemi egyptské: Já jsem Hospodin Bůh váš. 15.: Nevydáš služebníka pánu jeho, kterýž k tobě utekl od pána svého. 16.: S tebou bydliti bude uprostřed tebe na místě, kteréž by vyvolil v některém městě tvém, kdežkoli jemu se libiti bude; nebudeš ho mocí utiskati. 8.: Sečeš také sohě sedm téhodnů let, totiž sedmkrát sedm let, tak aby čas sedmi téhodnů let učinil tobě čtyřicet devět let; 10.: I posvětíte léta padesátého a vyhlásíte svobodu v zemi té všechném obyvatelům jejím. Léto milostivé toto míti budete, abyste se navrátili jeden každý k statku svému, a jeden každý k čeledi své zase přijde; 11.: Ten rok milostivý padesátého léta míti budete; nebudeste síti, ani žíti toho, což by samo od sebe vzrostlo, ani sbíratí vína opuštěných vinic léta toho; 12.: Nebo milostivé léto jest, protož za svaté je míti budete; ze všelikého pole jisti budete úrody jeho; 13.: Toho léta milostivého navrátí se jeden každý k statku svému.

*) Nehem. 5, 11.

Esseové žili v Syrii u Mrťvého moře rozptýleně jako rolníci nebo řemeslníci, míjeli města jako sídla neřestí a zatracovali válku i zapovídali hotovení válečného nářadí. Odsuzovali otroctví a neprovozovali obchodu. Všeliký poměr nadřízenosti a podřízenosti pokládali za vypínání se jednoho člověka nad druhým, které jest proti přirozené rovnosti lidí. Kdo k nim vstupovali, skládali své jmění do společné pokladny a dělili se vespolek o přebytek své práce (komunismus konsumu, ne výrobních prostředků). Co do žen, zachovávali pravidelně naprostou zdrželivost, doplňujíce se dětmi přijatými a dobrovolným přístupem nových členů. Tendence jejich byla však převahou náboženská, nikoliv ryze socialistická, účelem jejich komunismu bylo posvěcení života, zalíbení se bohu, jako šlo Řekům o dosažení ideálu mravního a Římanům o cíle politické — socialism jako účel o sobě jest však produktem vývoje posledních století. (Stein.)

Asketický socialism Esseův, toužící po vyšší svatosti na zemi jako stupni ku věčné blaženosti, byl přístupen arcí jen vybranému kruhu lidí mravně vysoko stojících (bývalo jich na 4000, jen jako nějaký náboženský řád), a nebyl tedy způsobilý vyvolati sociální reformu velkého slohu. Esseové byli však náboženskou sektou, která komunismus nejdéle podržela a nejdůsledněji jej provedla (asi 200 let). K působení Esseů připínají moderní církevní historikové přímo vystoupení Kristovo.

(Pokračování.)

Z PRÁVY.

Vázanost převodů selského majetku.*) K nejvážnějším z více než tří set provisorních zákonů a nařízení válečného roku patří ne sporně cís. nařízení z 9. srpna 1915 r. z. č. 234 o zeizování pozemků zemědělských a lesnických. Znamenálo znovuzavedení vázanosti selské půdy, jaká po staletí patřila ke znakům poddanství. Starší právo agrárni, hledic co možná zajistiti, aby statek rolnický jakožto vlastně majetek rodinný přecházel nedílně vždy jen na jediného právního nástupce, obmezovalo dočasného majitele jak co do svobody pořizovací, tak i co do zeizování a zadlužování statku právními akty mezi živými. Ne hledic ke statkům lenním, jichž nedělitelnost měla zabezpečiti řádné plnění manských povinností, a ku dnes ještě u nás trvajícím fideikomisům šlechtickým staré nesvobodné agrárni zřízení znalo i obmezenou dědičnost, obmezenou dělitelnost i obmezenou zadlužitelnost půdy se'ské. Obmezení tato byla předem v prospěchu vrchností, jímž zaru-

*) Dr. Michael Hainisch, Die Erhaltung der Bauerngüter, Ö. Vw. č. 47 r. 1915; Dr. Fiedler, Návrat k vázanosti selské půdy, N. L. 29. srpna 1915; ryt. Pantz, Schutz des Bauernlandes, Zeit 1. září 1915; Dr. Karl Uitz, Der Rückgang des bäuerlichen Besitztums in den Alpenländern, seine wichtigsten Ursachen und seine Bekämpfung, Zeitschrift f. Volksw., Sozialpolitik und Verw. 1915; po historické stránce Dr. Gruber, Agrárni zřízení, 1914, str. 227 a násled.